

La disciplina de l'existent, després de la Sala Beckett

Ricardo Flores, Eva Prats

La nova Sala Beckett és la combinació de dues històries d'orígens molt diferents que es troben per construir un projecte nou, al qual cadascú aporta el millor. D'una banda, l'antiga Cooperativa Pau i Justícia del Poblenou, un edifici abandonat però amb una enorme càrrega poètica, ja que es trobava en un avançat estat de ruïna i el seu record encara estava molt present en la memòria dels veïns que vivien al seu voltant. D'altra banda, la Sala Beckett, un centre de dramaturgia amb una llarga trajectòria a la ciutat i un gran reconeixement i suport al món teatral, però que havia de canviar de seu i mudar-se a aquest edifici en una altra part de la ciutat. El concurs per rehabilitar l'edifici i adaptar-lo per a la nova Sala Beckett introdueix el nostre estudi en aquesta història, en la qual vam poder treballar cap al que creiem ha de ser una obra d'adaptació i reús.

Cooperativa. Observar durant mesos de forma directa i intensa l'estat en què trobem la Cooperativa Pau i Justícia va influir en gran mesura la nostra resposta a un programa que, en principi, no tenia a veure amb l'ús anterior de l'edifici, però que al mateix temps tenia moltes afinitats que el feien encaixar perfectament, com de segona mà, a l'estructura existent. L'antiga cooperativa era un edifici amb sales molt grans barrejades amb petits espais butxaca, espais compactes que de cop i volta, en obrir una petita porta, ens treien d'aquest lloc i desapareixien per aparèixer en un altre circuit amagat d'habitacions que mai imaginàvem que podia existir. Un lloc ideal per fer teatre.

Però no era només la presència física de la Cooperativa el que ens va impressionar i va afectar les nostres reaccions i dibuixos. És a dir, no era només el visible, sinó també l'invisible, allò que vivia entre aquestes ruïnes, allò que ens feia dibuixar intentant atrapar el que teníem davant per deixar-lo dins el nou projecte. Totes les activitats socials i culturals que havien ocorregut en aquest lloc fins feia poc: festes, celebracions, balls i representacions, tots els *fantasmes* de les persones que havien participat i activat aquests espais estaven encara presents en l'ambient de les grans sales. L'antiga cooperativa era una enorme casa plena de records en el seu interior, un contenidor d'històries de les quals havíem de tenir cura perquè no s'escapessin del lloc i així poder-les portar cap endavant per connectar-les amb el nou projecte.

El concurs plantejava una primera qüestió que, per a nosaltres, va ser la clau de tot el desenvolupament posterior del projecte: fins i tot quan aquest edifici havia format part tan activa en la història d'aquest veïnat —acollint activitats socials, culturals i polítiques durant la major part del segle xx, però no només això, sinó que era una de les poques peces construïdes que queden a la ciutat testimoni del cooperativisme com a esperit fonamental en el desenvolupament social i cívic de la nostra cultura—, en termes patrimonials l'edifici no estava protegit, és a dir, que es podia demolir i construir-ne un de nou al seu lloc. Per tant, en el moment del concurs la decisió de conservar-lo o no, no era una decisió menor sinó una de molt important, especialment perquè en el seu avançat estat de ruïna havia de transformar-se en un centre de dramaturgia amb unes condicions tècniques —acústiques, climàtiques i estructurals— d'acord amb un teatre contemporani. Així que decidir si comptar amb aquest edifici per avançar en el projecte, en l'estat físic tan fràgil en què es trobava, va ser una decisió clau, va ser de fet l'inici del projecte.

Però el que es presentava davant nostre era emocionalment massa contundent per deixar-ho perdre, per no aprofitar-ho com a base per al nou teatre, així que vam pensar que no podíem enderrocar-lo sinó recuperar-lo, acceptar la ruïna com el punt de partida. Volíem recuperar-ho tot, el patrimoni físic però també el patrimoni emocional. Totes les històries que encara flotaven en aquests espais parlant sobre les persones que havien passat el seu temps allà havien de formar part de la futura Sala Beckett i, per tant, els nostres esforços es van centrar a mantenir aquests records dins de l'edifici, el qual va formar la base del nou projecte.

Sala Beckett. Abans de mudar-se al Poblenou, la Sala Beckett havia estat treballant durant anys en un lloc molt més petit al barri de Gràcia de Barcelona, fent un gran treball teatral fins a esdevenir una referència per a dramaturgs nacionals i internacionals. Així que, per a nosaltres, mudar la Sala Beckett des de Gràcia al Poblenou era un altre dels grans temes del projecte. Com podíem treure'ls d'on eren per portar-los a un lloc nou sense que ho notessin? Com podíem canviar d'edifici i fins i tot de barri sense que es perdés la seva *aura*, la seva màgia, en aquest traspàs? Vam pensar que el que ens ajudaria era que l'edifici mantingués aquesta atmosfera d'estar habitat, *en ús*, ocupat per endavant,

i per aconseguir això havíem de conservar els *fantasmes* de l'antiga cooperativa dins de l'edifici, assegurant-nos que, amablement, donessin la benvinguda als nous ocupants i les seves històries.

Però els *fantasmes* de la Cooperativa eren pertot arreu: a l'acabat incomplet de les parets —en capes superposades de colors que encara es podien veure, encara que de vegades fragmentàriament—, als mobles repartits pertot arreu, a les rajoles de les parets de l'antiga cuina, a les rajoles dels terres amb dibuixos diferents per a cada habitació —amb flors, fulles, peixos o gotes de pluja—, a les portes i finestres —amb un ús intens de la gelosia i, de nou, dissenyades i pintades de manera diferent a cada paret—, a les dimensions dels espais —altures de sis metres, portes de més de quatre metres d'alt amb vidres de colors i rètols sobre elles...— tot parlava d'una altra època i una altra forma de fer les coses, una manera d'utilitzar els espais i, en definitiva, de passar el temps.

Inventari. Així que, al principi d'una forma més intuïtiva que raonada, vam començar a dibuixar tot el que vèiem com a manera de conèixer-lo i tenir-lo ordenat perquè poguéssim entrar a formar part del futur del projecte. D'això en vam dir inventari: vam recollir tots els elements que s'havien salvat de la destrucció del temps, fins i tot alguns que havien

caigut a terra però que es podien reconstruir —com els rosetons del sostre de l'antic teatre, ara en una de les parets del vestíbul—, i els vam dibuixar de forma intensiva, coneixent-los un a un i a fons, descobrint en aquest procés que cada element tenia un caràcter personal, cada un era diferent —les seves mesures, la seva geometria, la seva construcció...—, fent evident la condició manual i artesanal amb la qual havien estat fabricats. Tot ens interessava i ens apropiava a la història del lloc, perquè a través seu enteníem el que havia passat allà, com funcionaven les coses, com s'utilitzaven els espais... Una informació fonamental per conèixer molt de prop l'edifici i que ens ajudava a començar a dibuixar des d'allà, pensant com utilitzar tot aquest patrimoni i el temps acumulat en ell.

Això no obstant, darrere la decisió de fer un inventari també hi havia una preocupació nostra per posar fora de perill un material molt comú a la ciutat de Barcelona, que encara avui en dia, quan es rehabilita un edifici, es baixa al carrer i s'amuntega amb les escombraries en grans contenidors davant de les obres. És sorprenent però, de nou, un material que representa un temps i una cultura constructiva molt estesa a la ciutat durant els anys de desenvolupament de l'Eixample, encara avui segueix sent invisible. L'inventari seria una manera de fer entendre al constructor la importància que tots aquests elements tenien per al futur projecte.

Ruïna. Però el temps també havia actuat amb violència a l'estructura física d'aquesta construcció abans que arribéssim, i això també va influir en la nostra manera de dibuixar. Quan vam entrar l'edifici estava obert, a la intempèrie, l'exterior estava dins, l'aire i la pluja es trobaven on no ens ho esperàvem, era possible veure el cel i el sol entrant, una sensació de desprotecció ho envaïa tot. I, no obstant això, aquests grans buits que trobem dins de l'antiga estructura que generaven condicions d'escala noves i sorprenents, que permetien vistes que abans no eren possibles a través d'una successió de plantes del terra fins al cel d'una sola vegada, eren qualitats espacials tan atractives que ens obligaven a quedar-nos i treballar directament a partir d'elles, sense separar-nos-en. Alhora, precisament el caràcter fragmentari en què es trobaven alguns espais i elements de construcció ens donava la llibertat d'entrar a participar en aquest moment específic de la ruïna en què sembla que tot està a mig construir per, des d'allà, moure'ns de nou cap endavant com a punt de partida dels nostres dibuixos. Era una possibilitat que la Cooperativa, especialment perquè l'edifici no estava protegit patrimonialment, ens obria.

Aquest caràcter inacabat i de fragments amb què es presentava l'edifici ens plantejava un tema molt específic de projecte en el qual volíem treballar, ja que seria el que faria que la Cooperativa fes un pas endavant, i es convertiria en un lloc nou, millor que l'anterior. Entendre com tractar i tocar aquestes parets que ens agradaven tant però que havíem de modificar per adaptar-les al nou programa, què tocar i què evitar modificar, quines coses d'allò existent incorporariem i què, en canvi, podíem perdre a favor del nou centre de dramàtúrgia, era una altra de les claus d'aquest projecte. Era un treball amb molta intuïció, però una intuïció que es recolzava en l'experiència. Vam avançar moguts per reaccions al que vèiem davant nostre, d'una manera completament empírica i directa, però la nostra memòria anava portant al pla de treball afinitats inconscients amb solucions o referències del nostre passat, que entraven a participar en el present com a part del projecte.

El que més ens interessava en aquell moment era utilitzar al màxim el que heretàvem, intentant no dividir les seves qualitats: la Cooperativa era un lloc de dimensions molt generoses i aquests grans espais, difícils de trobar en altres parts de la ciutat de Barcelona, era el que ens interessava mantenir. Així que vam fer servir la força d'aquest lloc com una inèrcia que ens permetés no pas partir de zero ni de les nostres pròpies invencions, sinó accionar la ruïna que teníem davant perquè fos ella la que ens fes reaccionar i avançar. La seva càrrega d'història i pes material, la realitat física i emocional que contenia era la que oposava resistència als atacs del projecte, i ens feia dibuixar amb ella i contra ella fins a arribar a un equilibri on allò agregat no és nou, sinó una modificació del que teníem davant. Dibuixar-lo com si fos nostre, dibuixar a sobre, fer-lo part del projecte i després continuar dibuixant per transformar-lo des de dins, des de la seva pròpia lògica constructiva, geomètrica, programàtica, emocional. Ara és difícil saber què és nou i què hi era, és una nova generació d'un edifici anterior.

Aprofitant les qualitats del precari edifici que teníem, el vam deixar tan obert o més de com el vam trobar. Un enorme volum buit, ple de llum i nous colors, s'ha ficat dins de l'antiga cooperativa i ha fet que ara tota ella es bolqui cap allà, accionada des d'aquest centre, convertint allò heretat en un lloc amb més energia que l'anterior. Els estudiants entren a aquest vestíbul al matí i la llum que arriba amb força des de dalt els rep i tot, espai i estudiants a la vegada, giren al voltant d'aquest buit central que té una escala d'un altre temps, del moment en què l'edifici era ruïna. I al final és com tenir la ruïna altra vegada aquí: un lloc a la intempèrie, al límit entre interior i exterior, on poder veure a través d'espais que connecten línies i perfils de pisos i parets que originalment pertanyien a plans diferents, tot el millor del que la Cooperativa tenia i conservava per a nosaltres s'ha quedat atrapat a la nova Sala Beckett.

Centrifugat temporal. La superposició dels temps amb què es presentava l'edifici quan vam arribar feia difícil distingir de quin temps era cada cosa, i al seu torn aquesta era precisament la gràcia: permetia a tots els qui ho miràvem reconstruir, cada un de forma personal i parcial, la història del que havia estat aquest lloc. Aquesta condició oberta a interpretacions que proposa la ruïna permetia acostar-nos a les seves diferents històries sense distància, sense separar-nos mental ni físicament del que teníem davant sinó movent-nos cap enrere i endavant en el temps, per poder connectar amb aquell moment que ens interessés més de la Cooperativa per construir la nostra pròpia versió de la història, que seria la de la nova Sala Beckett. Així és com les noves accions sobre l'edifici se sumen a les anteriors en el mateix nivell d'importància, en un moment continu i sense jerarquies, perquè no es pugui saber què va venir primer i què després. L'edifici es presenta com un centrifugat temporal que permet a tothom qui el visita participar d'aquesta realitat on els propis records senten una afinitat. Ara, tothom qui mira aquestes parets, en veure-les recorda algun moment concret del seu passat, activant l'espai de forma diferent en el moment en què la seva memòria pot entrar a participar d'aquesta realitat. L'edifici ho conté tot alhora: el temps de la Cooperativa, el temps de l'abandonament i el temps de la nova Sala Beckett.

